

A BUDAVÁRI SZENT ZSIGMOND KÁPTALAN A KÉSŐ KÖZÉPKORBAN

A Zsigmond király által a budai királyi palota előtt alapított Szent Zsigmond-, vagy más néven „új” Mária-egyház és társaskáptalan történetét legutóbb Kumorovitz L. Bernát professzor dolgozta fel egy kiváló tanulmányban. Egykori mesterem azonban inkább az alapítástörténettel foglalkozott, és bár számos késő középkori adatot is összegyűjtött, még mindig maradt néhány – nem is lényegtelen – kérdés nyitva.¹

Kumorovitz művéből kiderül, hogy Zsigmond király 1410-ben Mária titulussal társaskáptalant akart létrehozni Budán. Egy pápai döntvény kihirdetése 1429-ben már a Zsigmond által Szűz Mária tiszteletére újonnan épített budai kápolnában történt, ahol a tanúk között jelen van a kápolna őrkanonoka, valamint négy kanonoka és két papja. Más, 1418–1419-es oklevelekkel összehasonlítva kiderült, hogy ezeket a kanonokokat a kápolnaispánság személyzetének kell tekinteni. Számomra meggyőző módon el kell fogadnunk Kumorovitz azon nézetét, hogy mind az új „kápolna”, mind a várkápolna a kápolnaispánsághoz tartozott, amelyet társaskáptalani formában szervezett át a király, s amelynek így a kápolnaispán lett a prépostja.² A kápolnaispánság részt vett a királyi udvar írásbeli munkájában: az 1370-es évektől ő használta a királyi középpecsétet, majd az 1430-as évek közepén megszűnt oklevéladó tevékenysége.³ Úgy látszik, hogy az 1410 táján megkezdett építkezésekkel a király a kápolnaispán irányítása alatt egy új, nagyobb templomot akart építeni, hiszen elég gyakori volt a középkori uralkodói rezidenciáknál egy társaskáptalan megléte.⁴ A kápolnaispánsággal összekapcsolt társaskáptalanhoz tartozott természetesen az új Mária-egyházon kívül a korábbi palotakápolna is.⁵

És ezzel eljutottunk a problémákhoz. Bár Eberhard Windecke, Zsigmond ismert életrajzírója úgy tudta, hogy az uralkodó Schallaga Miklós – azaz Salgai, másként Szécsényi Miklós – elkobzott birtokait adományozta az általa Budán Szent Zsigmond tiszteletére alapított társaskáptalannak, Engel Pál bebizonyította, hogy a Salgai-vagyontól semmit sem kapott a káptalan.⁶ Windecke azt azonban mégis tudta, hogy az új Mária-templom egyik neve Szent Zsigmond volt, és azt is, hogy társaskáptalani formában működött. Ebből viszont az következik, hogy a templom kanonokjai ellátását a kápolnaispánság birtokai (és az oklevél-kiállításért kapott díjak) fedezték, a kápolnaispánság megszüntetése tehát komoly nehézségeket okozhatott. Kérdéssé vált az is, hogy a palotakápolna és az új egyház továbbra is közös irányítás alatt marad-e. Minden arra mutat, hogy ez megszűnt.

Azt viszont, hogy a Szent Zsigmond-egyház nem kapott saját birtokokat, a hírhedt dömösi konfliktus világo-

san igazolja. Közismert, hogy a század közepén Kapusi Bálint pápai penitenciárius – és egy időben a pápa magyarországi követe – pálos szerzetesként Dömöst a pálos rend számára akarta megszerezni, és saját magát nevezetett ki dömösi pálos perjelnek. Hunyadi kormányzó és a rendek ezt a királyi kegyúri jog megsértéseként értelmezték, ők ugyanis a dömösi prépostságot egyesíteni akarták a Zsigmond által létesített új budai Mária-kápolnával, prépostnak pedig Botos István kancelláriai tisztviselőt nevezték ki. A pápa végül engedett, létrehozta az egyesítést, Botos pedig a maga részéről is kinevezte prépostnak.⁷

A pesti országgyűlésen összegyűlt rendek nevében Vitéz János már 1450. június 12-én a pápához írt levelében azt kérte, hogy Dömöst „egy bizonyos királyi kápolnával, amely a budai várnál díszesen épülten, de javadalom nélkül áll” egyesítsék.⁸ A kormányzó és az országtanács 1451. március 27-én a pápához benyújtott supplicációjukban ezt még részletesebben fejtették ki. „Buda királyi városban [áll] egy jeles egyház, vagyis kápolna, amelyet ugyanazon néhai Zsigmond császár alapított és építtetett, halála közbejötté miatt [azonban] semmi vagy csak csekély jövedelemmel van dotálva.”⁹ Ugyanez V. Miklós regisztrumkönyvében így van megszövegezve: „A Szűz Mária kápolna, amelyet Zsigmond császár Buda városában alapított, de halála közbejötté miatt, nem javadalmazott, hasonló módon [azaz, mint Dömös] társasegyházzá, vagyis prépostsággá alakíttassék”, és Dömössel örökre egyessé.¹⁰

Még ha a kérvényeket nem is lehet szó szerint venni, az a tény, hogy az új budai prépostság általunk ismert birtokait mind később szerezte, arra utal, hogy a kápolnaispánság megszűnte után valóban nem rendelkezett birtokokkal. A királyi palota előtt álló díszes templomot (és papságát) viszont nem hagyhatták anyagi erőforrások nélkül. Botos – aki már 1449-ben, a Kapusi-féle viszály előtt dömösi prépost volt – haláláig megtartotta prépostságát, azaz az 1460-as, 1470-es évek fordulójáig.¹¹ Legkésőbb 1476-tól van utóda: Horváth István volt glogoncai prépost, királyi titkár.¹² Azt azonban ma még nem tudom megmondani, hogy a pápai engedélyt végrehajtották-e, és Botos valóban egy egyesített prépostságot kormányzott-e. Horváth – és utódai – már csak a dömösi káptalan élén álltak.

Először egy 1470. november 12-i királyi oklevélben fordul elő a budai Boldogságos Szűz Mária-egyház prépostja. Mátyás ugyanis arra utasítja János prépostot és széki várnagyát, hogy szolgáltassanak igazságot Debren-tei Tamás nyitrai püspöknek és a szekszárdi apátság adminisztrátorának egy széki szőlő ügyében, amelyet a püspök

a Széken alapított Szent Tamás- és Zsófia-kápolnának adott. Itt a bátaszéki, korábban cikádori egykor ciszterci apátságról van szó. A baj ezzel kapcsolatban csak az, hogy Debrentei – akkor még zágrábi püspöki címmel – 1460-tól volt a széki apátság kormányzója, és 1476-ban újból mint a széki és a szekszárdi apátságok kormányzója szerepel.¹³ Az ügy feltehetően összefügg a Debrenteivel kapcsolatos politikai zűrzavarral. Elképzelhető, hogy az Újlaki Miklóssal szoros kapcsolatban álló, Vitéz Jánossal több ízben összetűző zágrábi, majd nyitrai püspök kénytelen volt lemondani először Székről, azonban a Vitéz-összeesküvés leverésében nagy szerepet játszó, ezért boszniai királysággal jutalmazott Újlaki visszaszerezte számára a javadalmat. Az sem lehet véletlen, hogy 1466 és 1474 között Döbrentei nem mutatható ki a királyi tanácsban, noha püspökként helye lett volna ott.

Ez azonban még mindig nem magyarázza meg a budai Mária-káptalan széki jelenlétét. 1457-ben V. László kérésére III. Callixtus pápa hozzájárult, hogy a budai plébániát egyesítsék a széki apátsággal, és társaskáptalant hozzanak belőle létre.¹⁴ Amennyiben a „parochia” említés elírás, megoldódnak a problémák, igaz, ez esetben fel kell tennünk, hogy a dömösi terv egyáltalán nem sikerült. Ezek szerint a volt cikádori apátság birtokai lettek volna a Szent Zsigmond-káptalan ellátói. Ezt viszont nem tudták azonnal keresztülvinni, mert Szék Újlaki érdekkörébe tartozott, az apátságot az ő emberei kormányozták. Az ötlet nem volt rossz: Széknek Tolnában, Baranyában és Bodrog megyében jelentős birtokai voltak, évi jövedelmét Mátyás 1462-ben 3000 forintra becsülte, ami igen magas összeg.¹⁵

1476 után mindenesetre visszakapta a káptalan széki uradalmát. 1510-ben pl. az apátsághoz tartozó Tolna megyei Lángfő földesura (Huszti) Márton, a Szent Zsigmond prépostja.¹⁶

Valószínűleg 1474-ben jutott a káptalan következő nagy adományához. Monoszlai Csupor János erdélyi vajda 1472-ben kapta meg a kihalt Kórógyi család javait:¹⁷ ezek közé tartoztak többek között a Valkó megyei gazdag Eszék, Draszád és Hagymás mezővárosok, amelyek közül Hagymás 1480-ban a budavári új káptalané, az ugyancsak az eszéki uradalomhoz tartozó Jakabfalván pedig 1487-ben mutatható ki a prépostság birtokosként.¹⁸ A jelek szerint azonban az uradalom többi része nem került a kezükre. Ez azonban lényegtelen, mert a XV. század második felében az ismert lélekszámú mezővárosok között Eszék a harmadik helyen áll, de a másik kettő is jelentős volt. Bácskai Vera ötös szorzószámmal – valószínűleg inkább alábecsülve – 1469-re Eszéknek 1020, Hagymásnak 805, Draszádnak 460 lakost ad meg, ami együttvéve 2285 személyt jelent.¹⁹

A kérdés csak az, hogy az eszéki uradalmat kitől kapta a káptalan: Csuportól-e vagy a királytól. (Az előző esetben is királyi jóváhagyás kellett!) Mátyás ugyanis nem sokkal a vajda halála után, 1474. március 13-án „a mi különleges ájtatosságunk miatt, amellyel a Boldogságos Szűz Mária iránt, akinek a nevére alapították Budán a társas-egyházat, rendelkezünk” megerősíti Csupor vajda végrendeletét, aki egy budai házat a Boldogasszony-társas-egyház utcájában hagyott misealapítvány fejében a prépostnak és

a káptalannak. A király consensust ad az adományhoz, valamint a házban rejlő királyi jogot is odaajándékozta.²⁰ Sem az nem elképzelhetetlen, hogy a végrendeletben az eszéki uradalomról is szó volt, erről pedig külön oklevél készült, de az sem, hogy az uralkodó a koronára szállt uradalmat adta át a káptalannak.

1493-ban a helyzet változott. A budai káptalan előtt megjelent Geréb Péter királyi udvarmester, és előadta, hogy az elmúlt zavaros időben Münzer János prépost és a budavári új Boldogságos Szűz Mária-káptalan megvédés céljára átadta neki Eszéket és tartozékait, valamint Hagymást és Draszádot. Amíg a király nem kárpótolja mással Gerébet, a birtokok nála maradnak, a jövedelem azonban továbbra is a káptalant illeti.²¹ Ez nyilván nem volt hasznos a káptalannak. Csak 1503-ban kapták vissza. Huszti Márton prépost és a káptalan Pettauban (!) oklevelet állít ki, hogy mivel Corvin János herceg – Geréb Péter örököse – visszaadta Eszéket és a többi birtokot, minden szombaton misét fognak mondani Mátyás király és leszármazottai lelki üdvéért.²²

Az „új Mária”, másként Szent Zsigmond-egyház ezenkívül még a Fejér megyei Dinnyésméd birtokot kapta valamikor, 1503-ban és 1507-ben Ostffy Ferencsel pereskednek miatta.²³ Ez természetesen össze sem hasonlítható a széki és az eszéki uradalmakkal. Ebből csak az az érdekes, hogy a XIV. század óta egyetlen egyházi testület sem részesült ilyen hatalmas birtokokban, mint a hosszabb ideig szinte birtoktalanul tengődő „Új Mária”-egyház. Ennek prépostja most az ország legnagyobb egyházi birtokosai közé került, így a javadalom igen keresetté kellett, hogy váljon. A káptalan „felfuttatásának” oka ismeretlen. Talán azzal magyarázható, hogy a budai Vár előtt állván alkalmas maradt a királyi rezidencia szakrális szükségletei ki-elégítésére. Itt temették el Podjebrád Katalin királynét,²⁴ és Foix-i Annát, II. Ulászló feleségét is. Ő róla azt tudjuk, hogy ideiglenesen itt helyezték el 1506-ban azzal, hogy majd férjével együtt Székesfehérvárott temetik el. És valóban, a király halála után kihantolták, és férjével együtt temették el Fehérvárott.²⁵ Elképzelhető, hogy ez volt a terv Katalin királynével is, csak ezt nem hajtották végre Beatrix, az új feleség miatt. A király ide járt vecsernyére.²⁶

A préposti stallum tehát fontos szerepet játszott. Sajnos nem tudjuk, hogy az újjáalapított káptalan első ismert prépostja, János, aki alatt a nagy birtokszerzés történt, ki volt. Nem lehetett Münzer János, a kilencvenéves évek prépostja, aki valószínűleg akkor még fiatal lehetett. Münzer minden valószínűség szerint a hasonló nevű, bambergi eredetű nyolcszoros budai bíró második feleségének, aki a nürnbergi Mühlstein családból származott, a fia volt. Münzer Buda leggazdagabb polgára, rokona (sógora vagy apósa), Mühlstein Vid pedig kamaraispán.²⁷ Münzer 1491–1498 között mutatható ki prépostként.²⁸

Utóda az a Huszti Márton lett, aki az eszéki uradalmat káptalana számára Corvin Jánostól visszaszerezte. Vele megint kapcsolat jött létre a királyi palotakápolnával, ő ugyanis a királyi „cantor et musicus” címet viselte, így a királyi kápolna ének- és zenekarának vezetője, azaz „Kapellmeistere” volt. Pályáját valószínűleg Beatrix királyné udvarában kezdte, aki 1492-ben 44 dukátot fizet „Domino

Martino cantori”. „Úr” címe alapján feltehetően már akkor rendelkezett valami egyházi javadalommal, egyébként huszti, mezővárosi polgárfiú volt. Azon ritka magyar származású udvari zenész, szakmájának kiváló mestere volt, akinek a zeneművészetbeni szolgálatát (in arte musices servitutum) II. Ulászló nagyra értékelte. Ugyanis Huszti „maga mellé véve az ehhez szükséges, és ebben a művészetben jól jártas csoportot” „a mi tisztességünkre és egész udvarunk ékességére” végezte feladatát, ahogy a király írja. Ezért felmenti az uralkodó a prépost két Huszti mezővárosi házát – az egyik a szülőháza – minden adó alól egy 1506. szeptember 21-én kelt oklevelében. Ez is mutatja jobbgyszármazását. 1503. február 24. és 1510. szeptember 16. között maradtak fenn öt prépostként említő oklevelek.²⁹

Huszti a királyi udvartartás egyik nem jelentéktelen személyisége volt ugyan, az egyetlen zenész azonban, aki ilyen gazdag javadalomhoz jutott. (Lehet, hogy azért, mert a többi külföldi volt?) Utódai azonban már mind a királyi hivatalok magasállású tisztviselői közé tartoztak. Első ismert utóda Várdai Pál deák kincstári tisztviselő lett. Várdai nem az előkelő Kisvárdai Várdai családból, hanem egy jelentéktelen somogyi birtokos nemesi családból származott.³⁰ Az 1510-es évek elején tűnik fel a kincstárban, mégpedig Herendi Miklós kincstartó helyetteseként. 1512. november 25-én és december 6-án a főnöke nevében kelt okleveleket ura helyett Várdai alkincstartó írta alá.³¹ Maradt – rövid megszakítással – Herendi utóda, Beriszló Péter helyettese is. Mivel ura egy személyben horvát–szlavón bán is volt, többnyire ténylegesen Várdai vezette a kincstárt.³² Ebben az időben nyerhette el a Szent Zsigmond-prépostságot. 1513. július 10-én még egregiusnak, vitézlőnek, nevezik az alkincstartót, saját alkincstartói (és főnöke helytartói) minőségben kiadott oklevelében 1513. szeptember 2-án még nem nevezi magát prépostnak,³³ 1514. január 8-án azonban igen,³⁴ igaz, nem adja meg, hogy minek a prépostja.

1514. május 11-én azonban már „venerabilis”-ként – ahogy a prépostokat címezik – nevezik meg a budai új Mária-egyház prépostját, Várdai Pált.³⁵ 1514-ben mint egyetlen egyházi személy első helyen szerepel a Hármaskönyv felülvizsgálatára kijelölt bizottságban: Várdai Pál, Szent Zsigmond-prépost, a királyi jövedelmek adminisztrátora. (Rajta kívül Batthyány Benedek budai várnagy [volt kincstartó], három ítélőmester, az alnádor, egy királyi titkár és két választott királyi tanácsi köznemesi ülnök foglalt helyet a bizottságban.)³⁶ Értenie kellett tehát a hazai szokásjoghoz, és tekintélye volt a köznemesség előtt is. Külföldön őt tekintették kincstartónak, noha adminisztrátor címmel a valóságban még mindig a kincstartói feladatának egyre ritkábban eleget tevő Beriszló bán helyettese volt csak. Az 1515-ös bécsi csúcstalálkozón Pál „diák” kincstartóként említik a magyar királyi tanács megjelent tagjai között.³⁷

Beriszlót II. Ulászló halála után leváltották a kincstartóságból, utána egy korábbi kincstári tisztviselő, Szalkai László váci püspök, királyi titkár következett. Szalkai 1517. május 22-én mondott le a kincstartóságról, és már aznap kinevezték utódát: Várdai Pál Szent Zsigmond-pré-

postot. Lehet, hogy Szalkai már akkor átvette a kancellárságot.³⁸ Prépostunk ezzel jogilag is az ország egyik legfontosabb hivatalának élére került. Tekintélyét mutatja, hogy amikor az 1518. Szent György-napi országgyűlés sikertelensége után a királyi tanács utoljára hozott a köznemesek nélkül törvényt, az első helyen ő áll a püspökök után, megelőzve a rangban előtte álló Kretschmer Lőrinc székesfehérvári és Paksi Balázs (ó)budai prépostot.³⁹ Ezután már csak püspökség következhetett: 1521-ben veszprémi püspök lett. További pályája, újabb kincstartóságai, egri püspöksége, majd Mohács után esztergomi érseksége már nem tartozik e tanulmány tárgykörébe.

A budai Vár előtti Szent Zsigmond-prépostságban Várdait 1522 nyarán a medgyesi születésű szász Piso Jakab követte királynéi titkár minőségben.⁴⁰ Az ismert humanista apostoli protonotárius és jogi doktor pápai szolgálatból került vissza Magyarországra. Több ízben volt előtte itthon pápai követ. Ez nyilván hozzájárult ahhoz, hogy 1517-től királyi titkár és II. Lajos tanára legyen. Egyházi javadalomként a pécsvári Szent János-prépostságot kapta, nyilván nem állt jelentősebb javadalom rendelkezésére. Királyi – és Szent Zsigmond-préposti kinevezése alapján királynéi – titkárként főként diplomataként foglalkoztatták. 1527-ben halt meg.⁴¹

A Buda eleste előtti – a tudomásunk szerinti utolsó – Szent Zsigmond-prépost egy másik szász, Huet Márton volt nagyszebeni plébános lett, akinek a katolikus hithez való ragaszkodása miatt el kellett városát hagynia. János király szolgálatába állt, aki királyi titkárnak nevezte ki, és aki a prépostságot is neki adta. 1538-ban még az.⁴²

A prépostság javadalmának értékét mutatja, hogy az utolsó három prépost az ország vezető hivatalnokai közé tartozott: a pénzügyigazgatás irányítója, ill. két királyi titkár. Az sem érdektelen, hogy az ismeretlen vezetéknevű János préposttól eltekintve három városi és egy mezővárosi polgárfiú és egy jelentéktelen nemes töltötte be a javadalmat. Münzer lényegében az egyetlen kivétel a Jagellókor és János király öt prépostja közül, a dúsgazdag budai polgárfiú kinevezése talán egy gesztus lehetett a fővárosi polgári vezetőréteg irányába. Huszti nem volt ugyan hivatalnok, de mint a királyi ének- és zenekar főnöke feltehetően szoros befolyással rendelkezett a királynál, nyilván nem véletlen, hogy ő szerezte vissza az eszéki uradalmat. Érdekes összehasonlítani a két régebbi társaskáptallal, amelyek előljárói közt szintén a királyi hivatalnokok voltak többségben. Mátyás és a Jagellók alatt az (ó)budai káptalan 11 prépostja közül 9, a 7 székesfehérvári prépost közül 5 szolgált a királynak.⁴³ Mindez arra mutat, hogy a budavári Szent Zsigmond-káptalan újjáalapításával (és nagy birtokkal történő ellátásával) a vezető hivatalnokok ellátásához biztosítottak új javadalmakat.

A káptalan kanonokjairól sokkal kevesebb adatunk maradt. Ezek azonban arra engednek következtetni, hogy az összetétel hasonlított a többi káptalanhoz, az egyházi középértékehez. A csak keresztnévvel említettek közül András mester 1510-ben dékán – azaz a káptalan gazdasági ügyei intézője – volt, aki Szék mezővárosában tartózkodott, nyilván a széki uradalmat igazgatta.⁴⁴ Ezenkívül ismerjük Erdélyi Tamás⁴⁵, Gyöngyösi Máté⁴⁶, Haller Rup-

recht⁴⁷, Szatmári Mátyás⁴⁸ és Tordai Imre⁴⁹ kanonokok neveit (leszámítva a XV. század első felében a kápolnaispánság kanonokjait). Haller Münzer prépost rokona, a hasonló nevű budai bíró fia, egyetemet végzett humanista volt.⁵⁰ Gyöngyösi, Szatmári és Tordai mezővárosi polgárfiak voltak, akár a többi káptalan kanonokjainak többsége.⁵¹ Befejezés előtt idézném itt Haller egy latin versét:

Carmen Roberti Haller Budensis ad Lectorem.

Hac Cynicae praecepta puer sanctissima secte
 Suscipe quae grauibis sensibus aucta vides.
 Hec te censores rigidi tetricique Catones
 Abducent, Cynicum quod sibi nomen habent.
 Mordaces fuerunt taxandis moribus olim
 Hec qui sub nitida luce coire solent.
 Huc quem sinceræ delectat regula vitae
 Festinet, Cynicus si cupit esse sophus.

Haller ezt a versét a „Cratis Thebanī Cynici philosophi Epistolae” című mű számára írta, ami arra utal, hogy legalábbis ő, de lehet, hogy kanonoktársai is foglalkoztak a klasszikus irodalommal.⁵² Azt tudjuk, hogy Várdai pré-

post rendezett ünnepséget prépostságán, amelyen cseh humanisták is részt vettek.⁵³

Összefoglalásként a következőt állapíthatjuk meg. A királyi kápolnaispánság keretében alapított „Új Mária”-vagy Zsigmond-egyház káptalani szervezete a jelek szerint a kápolnaispánság megszűntével felbomlott. A társaskáptalan újjá – sikertelen kísérletek után – csak a XV. század második felében alakult. Igazi fejlődésnek a két nagy uradalom megszerzése (Szék és Eszék) juttatta. Ezáltal – és főként az eszéki uradalom visszaszerzése után – a káptalan az egyik legjobban dotált magyar egyházi javadalommá vált, amelynek préposti stallumát – akár az (ó)budait és a székesfehérvárit – elsősorban magasállású királyi tisztviselők kapták meg. Az viszont nem biztos, hogy eredetileg is ez volt a nagy adománnyal az udvar célja, bár nem zárható ki. Az is lehet, hogy az eredeti cél, a királyi rezidenciához kapcsolódó szakrális hely volt a döntő. Ide tartozna ideiglenes királynéi temetkezési helye.

JEGYZETEK

1. KUMOROVITZ, 109–151.
2. KUMOROVITZ, 112–113., 124–125.
3. KUMOROVITZ, 125–128.
4. KUMOROVITZ, 120.; LEWALD, Ursula: Burg, Kloster, Stift. In: Die Burgen im deutschen Sprachraum. Ihre rechts- und verfassungsgeschichtliche Bedeutung. Bd. 1. Hsg. Hans Patze. Vorträge und Forschungen 19. Sigmaringen. 1976, 155–160.; Hans PATZE-Werner PARAVICINI: Zusammenfassung. In: Fürstliche Residenzen im spätmittelalterlichen Europa. Vorträge und Forschungen 36. Sigmaringen. 1991, 480–482.; A társaskáptalanokra: LEMARIGNIER, Jean-Francois-GAUDEMET, Jean-Mgr. MOLLAT, Guillaume: Institutions ecclésiastiques. In: Ferdinand Lot et Robert Fawtier: Histoire des institutions françaises au Moyen Age 3. Paris, 1962, 192–196.
5. KUMOROVITZ, passim.
6. ENGEL Pál: Salgai Miklós. LK 63. 1992, 15–26.
7. A dömösi konfliktusra I. pl. MÁLYUSZ, 588.
8. Johannes Vitéz de Zredna: Opera quae supersunt. Ed. Iván Boronkai. In: Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum. Ser. Nova. Tom. 3. Bp., 1980, 125.
9. FRAKNÓI, 38.
10. LUKCSICS Pál: XV. századi pápák oklevelei 2. In: Olaszországi Magyar Oklevéltár 2. Bp., 1938, 295., 1219. sz.
11. BÓNIS, 170.
12. KUBINYI András: A Mátyás-kori államszervezet. In: Hunyadi Mátyás. Emlékkönyv Mátyás király halálának 500. évfordulójára. Szerk. Rázsó Gyula, V. Molnár László. Bp., 1990, 94–95., 139., 286. jegyzet.
13. KUBINYI András: Mátyás király és a monasztikus rendek. In: Mons Sacer 996–1996. Pannonhalma 1000 éve. 1. Szerk. Takács Imre. Pannonhalma. 1996, 539–540. (Itt korábbi irodalom is.)
14. HERVAY, 86.
15. Birtokai: HERVAY, 86–88.; jövedelme: Mátyás király levelezése a római pápákkal. Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia 1/6. Bp., 1891, 21.
16. DI. 89001.
17. ENGEL Pál: A magyar világi nagybirtok megoszlása a XV. században. In: Az Egyetemi Könyvtár Évkönyvei 5. Bp., 1971, 311.
18. CSÁNKI Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában 2. Bp., 1894, 281–283., 320., 368.
19. BÁCSKAI, 25.
20. Df. 248754.
21. OL. Ft. Zay család lt. Lit. D. fasc. 1. nr. 9. (L. még 1498: uo. nr. 13.)
22. DI. 37748.
23. DI. 46651., 46819.
24. BÁCSKAI, 129.
25. 1506: „il corpo dila Serenissima Regina fu posto in vno deposito in vna chiesa, ni fato altro funere dicendo, volerlo mandar in Alba Regal. doue e le sepulture dile Re.” Wenzel Gusztáv, Marino Sanuto világkrónikájának Magyar-országot illető tudósításai. Magyar Történelmi Társ. 1877, 142–143.; 1506. július 24. „regina Hungarie francigina defuncta est, et sepulta in Templo divi Sigismundi Bude”. KUBINYI András: Budai Kakas János és történelmi feljegyzései. In: TBM 18. 1971, 74. Amikor 1516-ban ferje, II. Ulászló meghalt: „Also hadt man dye konygn avsraben vndt avf eyn svarczen bagen geledt: vndt nach der bar dye bodtsaften gangen midt dem kardynal vndt bissoffen, darnach des kvnigs seligen gedechdenys bagen, darnach der kvnygn selyge gedechtnys bageb vndt sye bede gen Beyssenberg gefvrdt vndt ezihen al hern mydt czv der begrebnys.” Die letzten Stunden des Königs Wladislaw II. In: Ungarische Revue 1884, 41. Anna első temetésénél, sem kihantolásánál csak Kakas János említi a templom nevét. Mind a Podjebrád Katalin-analógia, mind a Zsigmond templom kapcsolata a palotával is indokolja az itteni eltemetést.
26. KUMOROVITZ, 120.
27. KUBINYI, 1963, 89.; KUBINYI András: Budai és pesti polgárok családi összeköttetései a Jagelló-korban. LK 37. 1966, 243–246.
28. 1491: KUBINYI, 89., 69. jegyzet; 1498: I. fenn 21. jegyzet.
29. KUBINYI András: Huszti Márton, II. Ulászló udvari muzsikusa. Adatok a királyi ének- és zenekar történetéhez a XV–XVI. században. In: Magyar Zenetörténeti Tanulmányok Szabolcsi Bence 70. születésnapjára. Bp., 1969, 65–74. KUBINYI (ui.): II. Ulászló 1506. évi kiváltságlevele Huszti Márton számára, 73–74.
30. SOLYMOSI László: Nagybajom és pusztáinak története. A kora középkortól a jobbágyfelszabadításig. Feudalizmus-kori történetünk lokális vizsgálata. Kaposvár, 1979, 26.; SOLYMOSI László: A helytörténet fontosabb középkori forrásainak kutatása és hasznosítása. TSz 19. 1976, 140–141.
31. Bártfa városi lt. Okl. 4302. sz.; DI. 47025.
32. KUBINYI András: Beriszló Péter és budai szereplése. BudRég 20., 1963, 125–136.
33. DI. 82366.; Bártfa városi lt. Okl. 4369. sz.
34. Kassa városi lt. Schwartzbach gyűjt. 933. sz.

35. DI. 106083. 272.
36. Webóczy István Hármaskönyve. Szerk. Kolosvári Sándor. Óvári Kelemen. Márkus Dezső. Bp., 1897. 18.
37. Riccardus BARTHOLINUS: Odeporicon idest Itinerarium Reu-
rendissimi in Christo patris et Domini, D. Mathei Sancti Angeli
Cardinalis Gurcensis.... Viennae, 1515, lapszám nélkül; Paulus
Dieck thesaurarius. A névsor végétől a harmadik, utána egy Ország
és Erdődi Péter, közvetlen előtte Sárkány Ambrus, az előtt egy
Podmaniczky, az előtt pedig Bornemissza János, valamennyi arisz-
tokrata. áll. Ebben a névsorban öt magyar főpap, nyolc arisztokra-
ta és Várdai szerepel. A 14 fő közül ő a tizenkettedik.
38. KUBINYI András: Szalkai László esztergomi érsek politikai sze-
replése. Aetas 1. 1994, 106–107.
39. SZABÓ Dezső: A magyar országgyűlések története II. Lajos korá-
ban. Bp., 1909, 232.
40. Df. 260438.
41. BÓNIS. 323.: KUBINYI András: Diplomáciai érintkezések a Ja-
gelló-kori magyar állam és a pápaság között (1490–1526). In:
Magyarország és a Szentszék kapcsolatainak 1000 éve. Szerk.
Zombori István. Bp., 1996, 124.
42. FABRITIUS Károly: Pemfflinger Márk szász gróf élete. Értekezé-
sek a történelmi tudományok köréből 4/6. Bp., 1875. 29. skk., 92.
skk.
43. KÖBLÖS, 113–114., 127.
44. DI. 89001.
45. DI. 20319. (1495).
46. Gyöngyösi ferences oklevelek XCVI. sz. (1513).
47. KUBINYI. 96–97. Meghalt 1515–1519 közt.
48. Gyöngyösi ferences oklevelek XCVI. sz. (1513).
49. DI. 106083. 129–130. (1512) – DI. 39059. (1514).
50. L. fenn. 47. jegyzet.
51. KÖBLÖS, 27–29.
52. A verset már közöltem egy Németországban megjelent tanulmá-
nyomban: KUBINYI, 120., az eredeti nyomtatvány: OSzK Appo-
nyi Hungarica 81.
53. FÖGEL József: II. Ulászló udvartartása (1490–1516). Bp.,
1913, 90.

IRODALOMJEGYZÉK

- BÁCSKAI=BÁCSKAI Vera: Magyar mezővárosok a XV. században.
In: Értekezések a történelmi tudományok köréből 37. Bp., 1965.
- BÓNIS=BÓNIS György: A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Ma-
gyarországon. Bp., 1971.
- FRAKNÓI=FRAKNÓI Vilmos: Oklevéltár a magyar királyi kegyúri
jog történetéhez. Bp., 1899.
- HERVAY=HERVAY. Ferenc L.: Repertorium Historicum Ordinis Cis-
terciensis P: in Hungaria. Bibliotheca Cisterciensis 7. Roma, 1984.
- KÖBLÖS=KÖBLÖS József: Az egyházi középélet Máttyás és a Jagel-
lók korában. In: Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok
12. Bp., 1994.
- KUBINYI=KUBINYI, András: Die Nürnberger Haller in Ofen.
MVGN 52. 1963–64.
- KUMOROVITZ=KUMOROVITZ L. Bernát: A budai várkapolna és a
Szent Zsigmond-prépostság történetéhez. TBM 15. 1963.
109–151.
- MÁLYUSZ=MÁLYUSZ Elemér: A magyar rendi állam Hunyadi korá-
ban. Századok 1957.